

ОЦІНКА ФЕДЕРАЛЬНИМ ВІДОМСТВОМ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЇ НІМЕЧЧИНИ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

В. О. Паливода, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Федеральне відомство захисту конституції Німеччини у відкритій частині звіту про свою діяльність у 2022 р. проаналізувало актуальні загрози національній безпеці країни та визначило, яким чином можна посилити протидію цим загрозам.

Висновок

Досвід Федерального відомства захисту конституції Німеччини (далі – *BfV*¹) у сфері контррозвідувального забезпечення економічного й наукового секторів (зокрема, заходів упереджувального характеру) свідчить про те, що держава не може залишати поза увагою спецслужб ці важливі галузі суспільних відносин.

Звіт складається з десяти розділів, більшість із них присвячені проблемі екстремізму / тероризму різних видів. Окрему увагу приділено діяльності радикальних рухів *Reichsbürger* і *Selbstverwalter*², члени яких наприкінці 2022 р. були заарештовані за підозрою у змові з метою організації в Німеччині державного перевороту³.

Захист конституційного ладу

Автори звіту зазначають, що за минулий рік у країні зросла кількість політично мотивованих злочинів, прихильників правих екстремістів та осіб з їхнього числа, яких вважають орієнтованими на насильство.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну праві

¹ *BfV* – абревіатура від назви спецслужби німецькою мовою – *Bundesamt für Verfassungsschutz*. Це орган, підпорядкований МВС. Його повноваження: контррозвідувальна діяльність, захист конституційного ладу, боротьба з тероризмом та екстремізмом, охорона державної таємниці.

² *Reichsbürger* (нім. громадянин Рейху) – націоналістичний рух, учасники якого не визнають легітимності існування ФРН і вважають себе громадянами держави у кордонах, що існували до 1937 р. Рух виник у 1980-ті роки, але активну діяльність розпочав у 2010-х. В офіційних документах його визначають як окремі групи правих екстремістів та конспірологів, які мають сектантську спрямованість.

Selbstverwalter (нім. самоврядування) – учасники цього руху, що є відгалуженням попереднього, відкрито відмовляються платити податки.

³ Див.: Підтримка Кремлем радикалізму в Європі як елемент гібридної війни проти Заходу: аналіт. зап. № 293/64. Київ, 2023. 23 січ.

екстремісти, раніше проросійськи налаштовані, посіли більш диференційовану позицію: значна їх частка висловила підтримку діям РФ, але інша – стала на бік України. Водночас ці розбіжності у поглядах не призвели до розколу в їхньому середовищі.

Агресія Росії проти України сприяла посиленню антисемітських наративів серед правих екстремістів, які стверджують, що війна нібито є елементом єврейської стратегії контролю над світом. Крім того, ключовим фактором у поширенні відкритих або завуальованих антисемітських теорій змови залишалася пандемія COVID-19.

За позовом *BfV* суд першої інстанції визнав партію «Альтернатива для Німеччини» загрозою безпеці держави, оскільки її функціонери дотримуються правоекстремістської ідеології, виступають із ксенофобських та антиісламських позицій⁴.

Розвідувальна діяльність проти Німеччини

Німеччина, яка відіграє важливу роль у ЄС, НАТО та інших міжнародних організаціях, а також у підтримці України, стала об'єктом розвідувальної діяльності з боку іноземних держав – багатогранної та витонченої, що постійно вдосконалюється. Нині йдеться не лише про агентурну розвідку, дезінформацію, неправомірне втручання, спонсорування екстремізму й тероризму, а й кібератаки, що становить серйозну загрозу Німеччині та її національним інтересам.

Іноземні спецслужби в Німеччині збирають інформацію про емігрантські групи противників режиму їхніх країн, проникають у ці групи, що може породжувати атмосферу страху, загрожувати життю та здоров'ю людей. Шпигунство й кібератаки завдають значної шкоди компаніям та економіці загалом. Своєю чергою, економічна шкода є дестабілізуючим чинником впливу на демократію та соціальну згуртованість нації.

Основними суб'єктами шпигунства проти Німеччини, а також керованих спецслужбами кібератак, розповсюдження зброї масового знищення та операцій впливу (з різними сферами фокусування) є Росія, Китай, Іран і Туреччина.

Спеціальні служби Росії

У центрі уваги контррозвідки Німеччини була й залишається агресія РФ проти України. У воєнний час для Кремля особливо важливою є діяльність спецслужб як невід'ємна частина архітектури російської державної безпеки. Спецслужби РФ мають підвищений інтерес до отримання розвідданих у контексті

⁴ Партія подала апеляцію на вирок, рішення з цього питання ще не прийнято. Тимчасом у червні 2023 р. кандидат від «Альтернативи для Німеччини» Р. Зессельман переміг у виборах на посаду голови місцевої адміністрації в окрузі Зоннеберг (земля Тюрингія). Серед його програмних заяв, зокрема, була відмова від підтримки України.

санкцій проти Москви та підтримки України західними країнами, включно з Німеччиною. У майбутньому варто очікувати посилення як класичних видів шпигунства РФ, так і її ворожої діяльності у кіберпросторі.

Війна проти України також впливає на можливості спецслужб РФ у Німеччині. Західні санкції, особливо видворення понад 400 співробітників російських дипломатичних представництв переважно з країн ЄС (зокрема, з Німеччини в квітні 2022 р. були вислані 40 осіб), призвели до спроб росіян переорієнтувати свою розвідувальну діяльність. Так, російські спецслужби намагаються відряджати нових офіцерів під дипломатичним прикриттям до легальних резидентур або ж відновити попередній рівень шпигунства з наявним персоналом⁵.

Цілеспрямована розвідувальна діяльність спецслужб РФ різного ступеня інтенсивності спрямована на політичну, бізнесову, дослідницьку, технологічну та військову сфери. Москву особливо цікавить безпекова політика Німеччини та її союзників щодо війни та їхні позиції щодо України та Росії. Німецька та європейська енергетична політика становить іще один напрям російського шпигунства. Питання енергопостачання особливо важливі для Росії як експортера викопного палива, а Кремль має значний досвід використання постачань газу для здійснення політичного тиску. У 2022 р. потенційний дефіцит газу та зростання інфляції Москва використовувала для посилення соціальної напруженості в Німеччині.

Повномасштабна воєнна агресія РФ проти України поглибила усвідомлення громадськістю гібридних загроз. Арсенал незаконного іноземного втручання включає (але не обмежується цим) кібератаки, диверсії та поширення дезінформації. Іноземні держави особливо прагнуть сформулювати громадську думку та політичний дискурс на свою користь, щоб впливати на процеси прийняття політичних рішень. Вони також прагнуть підірвати довіру суспільства до стабільності та дієздатності демократичних інститутів і механізмів, задля чого залучають не лише спецслужби, а й організації, що перебувають під впливом держави.

Державні суб'єкти та структури, які спонсорує держава, все частіше використовують соцмережі для поширення власного контенту й наративів серед якомога ширшої аудиторії. Одночасно все більшу роль у посиленні російської пропаганди та дезінформації відіграють агенти впливу та проросійські активісти.

Що стосується кіберактивності, то рівень загрози був високим іще до початку війни, а тепер він помітно зріс. Атаки, організовані раніше, були націлені на отримання інформації, але вони можуть мати на меті саботаж або здійснення впливу. Росія також використовує кібератаки для поширення пропаганди та

⁵ У квітні 2023 р. Німеччина скоротила кількість дипломатичних віз для РФ, що призвело до виїзду з країни ще майже 30 співробітників посольства та консульських установ.

дезінформації з метою просування інтересів Кремля та послаблення підтримки України з боку Заходу.

Спеціальні служби Китаю

Спецслужби КНР мають широкі повноваження, які використовують переважно для підтримки влади правлячої Комуністичної партії Китаю (КПК). Вони відіграють ключову роль у прагненні Пекіна реалізувати «китайську мрію» – до 2049 р. зробити Китай світовим лідером і наддержавою, принаймні рівною США. Для досягнення своїх цілей КНР використовує економічну й науково-технічну розвідку, завдяки їх діяльності набувається часткова або повна власність на передові німецькі технологічні фірми та здійснюється цілеспрямоване вербування експертів. Китайські спецслужби теж зосереджують увагу на отриманні інформації про структуру, озброєння та підготовку Бундесверу, а також на придбанні сучасних військових технологій.

Спецслужби КНР проводять операції впливу, за допомогою яких КПК намагається на підставі довгострокових планів просувати власні інтереси за кордоном. Крім того, у 2022 р. офіційні або фінансовані державою китайські суб'єкти здійснювали цілеспрямовані кібератаки на компанії, державні установи, приватних осіб і політичні партії Німеччини.

На міжнародному рівні Пекін бореться з опозиційними групами (які він називає «П'ять отрут») за допомогою закордонних поліцейських дільниць. Ці структури не мають офіційного статусу, а є філіалами підрозділів китайської поліції з тих регіонів КНР, звідки походить велика кількість емігрантів. Керують дільницями не китайські поліцейські, а лояльні до лінії партії хуацяо⁶, котрі проживають у Німеччині, більшість із яких має громадянство ФРН. Китай використовує ці структури для шпигування за діаспорою та здійснення впливу на її представників⁷.

Спеціальні служби Ірану

Діяльність спецслужб Ірану зумовлена політичною ситуацією як безпосередньо в країні, так і загалом на Близькому Сході. Основний напрям їхньої роботи – боротьба з опозиційними групами та окремими особами, яких влада Ірану вважає загрозою існуванню режиму. Це особливо виявилось в жорстоких репресіях проти учасників антиурядових демонстрацій, що тривають з вересня 2022 р.

⁶ Хуацяо – вихідці з Китаю, які проживають в інших країнах. До них належать як громадяни КНР, котрі тимчасово проживають за кордоном, так і нащадки китайських емігрантів, які мають громадянство країни проживання. У традиційній китайській свідомості громадянство не має вирішального значення, набагато важливішим є походження предків.

⁷ Станом на травень 2023 р., незважаючи на протести уряду, такі незаконні поліцейські дільниці КНР продовжували діяти у ФРН. За оцінками, 2020 р. в Німеччині проживало 120 тис. китайців. Громадяни Китаю становлять першу за величиною групу іноземних студентів у німецьких університетах.

Тегеран теж загострив свою риторику щодо Німеччини, яку звинувачував у підтримці протестів.

Оскільки Іран оголосив своїми ворогами не лише США, а й Ізраїль та єврейську діаспору, цілями іранських спецслужб у Німеччині є представництва Єврейської держави та проізраїльські організації.

Ще одним напрямом роботи спецслужб Ірану в Німеччині були спроби придбати матеріали для своєї ядерної програми.

Спеціальні служби Туреччини

Спецслужби відіграють ключову роль у системі державної влади Туреччини. Вони є надійною опорою президента Р. Т. Ердогана і його Партії справедливості та розвитку в забезпеченні внутрішньої безпеки та зборі інформації для підготовки політичних рішень.

У Німеччині спецслужби Туреччини шпигують за організаціями та особами, які виступають проти чинної влади у своїй країні.

Підтримка санкційної політики щодо Росії

З кінця лютого 2022 р. ЄС запровадив проти РФ низку пакетів санкцій, набагато жорсткіших, ніж ті, що свого часу були введені через окупацію Криму. На цьому тлі *BfV* отримувало значний обсяг інформації, яка свідчила про спроби Росії (із залученням її спецслужб) купувати підсанкційні матеріали, ухиляючись від санкцій і приховуючи дані про тих, хто фактично отримує товари.

Контррозвідувальне забезпечення економічного та наукового секторів

Основною проблемою для *BfV* залишався Китай, який протягом багатьох років використовує розгалужену систему отримання знань і технологій для просування свого розвитку як у цивільній, так і у військовій сферах. У 2022 р. Німеччина знову стала однією з головних цілей у ЄС для китайських інвестицій, що є способом для КНР отримати легальний доступ до технологій, досвіду чи інтелектуальної власності. Прямі інвестиції дають можливість Пекіну не лише компенсувати брак інновацій і досягти технологічної переваги, а й створюють можливості для політичного втручання, шпигунства та саботажу. А прямі інвестиції у такі сфери, як-от чутливі технології та критична інфраструктура, можуть становити загрозу для національної безпеки Німеччини.

Профілактична робота BfV

Федеральне відомство захисту конституції Німеччини здійснює комплекс цілеспрямованих заходів, мета яких – захистити державні органи, політичні організації, науково-дослідні установи та бізнес-середовище від витоків інформації,

незаконної передачі знань і технологій, диверсій, екстремістських і терористичних загроз. Задля цього співробітники *BfV* проводили відповідні роз'яснювальні кампанії з персоналом зазначених структур для підвищення їхньої обізнаності в цій сфері. Протягом 2022 р. така профілактична робота велась насамперед з огляду на вплив російської агресії проти України та ризику, що з нею пов'язані.